

Jan Erik Ringstad

Utstillinger, historielag og historiefag

Om museer etablert i Tønsberg, Sandefjord og Larvik i perioden ca. 1900–40*

Museer gror ikke fram av seg selv.¹ Noen er grunnlagt i forlengelsen av enkeltpersoners private samlinger, andre som følge av samlinger tilhørende for eksempel lag, foreninger eller bedrifter. Militære samlinger etablert i opplæringsøyemed og samlinger knyttet til forskning ved universiteter kunne også ende opp som – eller ved – museer. Felles for slike museer er det materielle utgangspunktet, samlingen. Museer kan imidlertid også ha et immaterielt utgangspunkt, og oppstå i kraft av en idé, et formål eller et program. Mellom disse ytterpunktene finner vi museer inspirert for eksempel av offentlige utstillinger, og som mer eller mindre springer direkte ut fra den utstilte samlingen.

I Jarlsberg og Larvik amt arbeidet både foreninger og enkeltpersoner, entusiaster og akademikere med å samle gjenstander og etablere museer. I sin museumshistorie fra 1944 behøvde imidlertid professor Haakon Shetelig kun én av de 61 sidene i kapitlet Museer for by og bygd for å dekke Vestfold fylke.² I tillegg omtaler han kort noen «Faglige spesialmuseer». Sett bort fra Marinemuseet i Horten omtales Tønsberg Museum som det eldste, kategorisert blant «Bymuseer av gammel type» under «De eldre altomfattende museer». Denne artikkelen skal behandle noen museer etablert i Tønsberg, Sandefjord og Larvik før annen verdenskrig, og især rette oppmerksomheten mot forholdet mellom materiell og immateriell kulturarv.

Sluttproduktet i museenes produksjonskjede er formidling av historie. I 1906 etablerte Den norske historiske Forening,³ som hadde vært i virksomhet siden 1869, en lokalhistorisk komité som valgte Brunla len som sitt første arbeidsfelt. Prosjektet startet i 1909 med en planlagt bokserie på ni bind, og ble i 1920 utvidet til også å omfatte Tønsberg len med 17 bind.⁴ Gjennom et samarbeid mellom

● Lærer og avis-redaktør Emil Olsen, lønnet som konservator ved Tønsberg Museum fra 1900, var den første lønnede museumsarbeideren i fylket. Foto: Th. Larsen, 1897 / Slottsfjellsmuseet.

* Artikkelen er fagfellevurdert

universitetet i Kristiania og lokale ressurspersoner var målet å produsere vel-skrevne lokalhistoriske bøker som holdt vitenskapelig standard.

Ingen er uberettiget til å arbeide med historie. Allerede forut for den historiske foreningens gigantprosjekt var det blitt dannet lokale historielag i fylket, der interessen for så vel immateriell som materiell kulturarv var levende. I utgangspunktet var foreningene organer for yrkesgrupper, eksempelvis sjømenn, og historielagene en arena for amatører. I disse miljøene fantes ildsjeler som i høy grad bidro til å etablere museene i Vestfold.

Mens lokalhistorien kunne skrives med støtte fra hovedstadens universitetsmiljø,⁵ skjedde arbeidet med amtets museer i sterkere grad på et amatørnivå. Museenes fortrinn ligger i muligheten til å formidle historie i en materiell kontekst. Det forutsetter arbeid med både materielle og immaterielle aspekter. Hvem var pådrivere i arbeidet med å etablere museene i perioden 1900–40? Påvirket interessen for materiell kontra immateriell kultur etableringen av og arbeidet ved museene? I forlengelsen av disse spørsmålene vil jeg antyde noe om den plassen historikere synes å ha inntatt i museumsvesenet i Vestfold.

Historielag og museer

Sandefjord, Sandeherred og Søren Anton Sørensen

Lars Reinton skriver at organiseringen av den lokalhistoriske virksomheten begynte i byene, først med Bergens historiske forening i 1894, mens det eldste lokalhistoriske laget på bygdene var Andebu fortidslag, stiftet i 1901.⁶ Da dette kun var virksomt i fem år,⁷ betrakter han likevel Nordfjord som det eldste varige lokalhistoriske laget, stiftet i 1908. Dermed hører Sandefjord og Sandeherreds Fortidslag med blant de aller tidligste etableringene. Initiativet kom fra cand. theol. Søren Anton Sørensen (1849–1910).⁸ Under overskriften «Sandefjord og Sandeherred i gamle dage»⁹ inviterte han i februar 1901 til et møte der han ville holde foredrag om byens og sognets historie, vise en tegning av bygdas eldste skute, antakelig 2500 år gammel, for deretter å fremme forslag om å opprette en historisk forening for byen og sognet. Lokalavisen anbefalte især folk fra landsbygda å møte fram, da foredraget ikke minst ville være av interesse for dem. Fortidslagets forhandlingsprotokoll starter 9. september 1901 med Sørensen som lagets første formann fram til 1905, med gårdbruker, redaktør og Venstre-politiker Julius From som viseformann og med S. Jul Jensen som kasserer. Også lærer K.L. Hansen og veterinær Torkjel Lekve skrev under på den første protokollen.¹⁰ Laget var i virksomhet fram til 1929. Arvtakeren, Sandar historielag, kom først i gang i 1966.

Sørensen var medlem av Den norske historiske Forening. Han var født på Nordby i Sandeherred, sønn av smedmester, forretningsmann og skipsreder Christen Lorentz Sørensen. Han var nummer tre i en søskenflokk på fem, der vi også finner hvalfangstbestyrer og senere fiskeriinspektør i Finnmark, Gerhard Johan Sørensen.¹¹ Deres far hadde ved sin død et teglverk og flere jordeiendommer i Sandeherred taksert til 26 200 spd., hus i Sandefjord og tre skuter.¹² Søren Anton søkte aldri noe prestekall, og konverterte til katolisismen i 1899. Han skal ha tapt penger på en privatskole han opprettet i Christia-

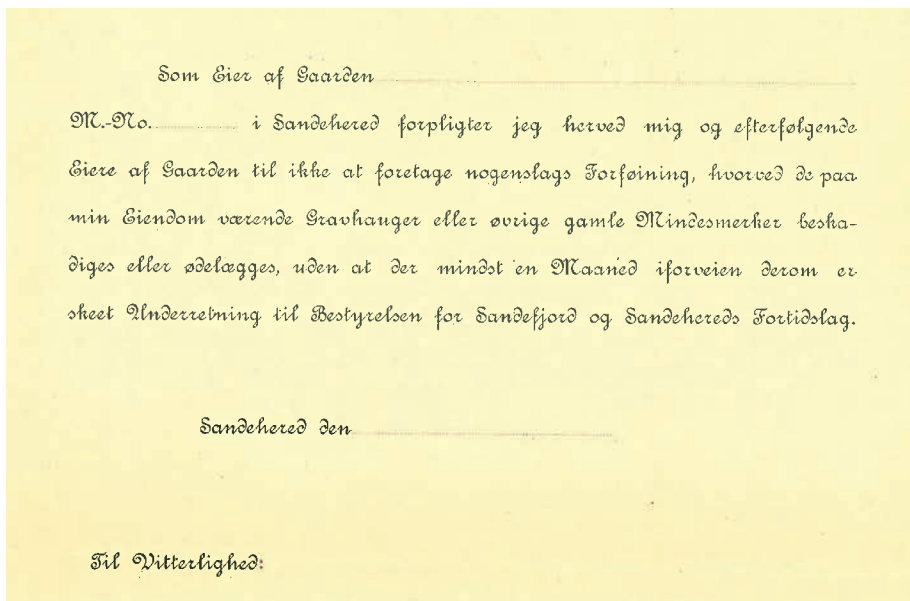
Cand.theol. Søren Anton Sørensen stiftet i 1901 Sandefjord og Sandeherreds Fortidslag, trolige det første norske historielaget for en landkommune. Foto: Ukjent / Hougen 1932, *Sandefjords historie* II, side 319.

nia, og måtte støtte seg til farsarven da han helt ut viet seg til lokalhistoriske studier.¹³ De ga ham visstnok mer glede enn inntekter, men han valgte å leve usedvanlig nøysomt – til tross for en oppvekst i velstand. Skriftene hans er i dag stort sett glemt og kan gjerne forbigås: «av de tarveligste materialer kunde han rekonstruere svunne tider»,¹⁴ skrev Knut Hougen (1853–1935), som kjente Sørensens livlige fantasi og kombinasjonsevne, og så den faren som heftet ved hans manglende språklige og historiske forutsetninger til å øve kritikk. Professor Gustav Storm var ikke nådigere. I sin omtale av Sørensens *Det gamle Skiringssal* plasserte han forfatteren på «de vilde Hypotesers Hav».¹⁵ Vi skal ikke ta stilling til denne debatten, men nøye oss med å konstatere at Sørensen i 1909 – da titulert skolebestyrer¹⁶ – var blant de forfatterne, riktignok med akademisk, men uten historisk skolering, som kom til orde i det bindet av *Historisk tidsskrift* som var et resultat av fru Caroline Marie Wiel Nilsens gave til Den norske historiske Forening for utgivelse av historisk-topografiske bygdebeskrivelser.¹⁷ Der var Sørensen fortsatt i heftig debatt om Skiringssal, da med bibliotekar Albert Kjær.

Sørensen kom til å bli en lokalhistorisk inspirator, ikke minst når det gjaldt den eldre historien. I bygdefolkets eie fantes en mengde oldsaker som til dels ble omsatt. Den identitetsbyggende historieinteressen som på 1800-tallet ble den norske nasjonsbyggingens trofaste følgesvenn, hadde fortreffelige lokale vekstvilkår. Folkelige forestillinger basert på steinsettinger, bautasteiner og arkeologiske løsfunn var blitt ytterligere styrket og bekreftet ved utgravingen av Kongshaugen i Sandeherred i 1880, der funnet av Gokstadskipet bidro til å

sette bygdesamfunnets historie inn i en rikshistorisk, kanskje endog internasjonal kontekst. Den internasjonale oppmerksomheten Nansens grønlandsferd i årene 1888–89 vekket, ga ikke bare nasjonen en fjær i hatten. Også det lille lokalsamfunnet som hadde bygd Chr. Christensens selfanger D/S *Jason*, skipet som tok ekspedisjonen til Øst-Grønland, hvor man avsa en av skipets fangstbåter til landsetting av Nansen og hans mannskap, høstet ære.

I 1898 ble det ved Kurbadet i Sandefjord arrangert en meieriutstilling. I tilknytning til denne arbeidet journalist og forfatter Thoralf Klaveness, veterinær Torkjel Lekve og frk. Gurine Windingstad med en antikvitetsutstilling for byen og omliggende bygder.¹⁸ I kjølvannet av utstillingen dannet lokale entusiaster en komité for å opprette et lokalmuseum. Gjennom kjøp og gaver ble en liten gjenstandssamling etablert, og da de økonomiske midlene på det nærmeste var brukt opp, kunne komiteen «overrække Sandefjords by de indkjøbte gjenstande som en ringe begyndelse til et vordende museum».¹⁹ I mars 1899 utnevnte så formannskapet en egen museumskomité med kvinnelig flertall. Den besto av Thoralf Klaveness, som i tidsrommet 1890–1905 var redaktør for venstreorganet *Vestfold*, frk. Windingstad, som fra 1890 var fast ansatt lærerinne ved Sandefjord offentlige middelskole hvor Knut Hougen var bestyrer, og frk. Henriette Sofie Ebbesen, som i 1901 var valgt inn for Venstre i Sandefjord bystyre ved det første valget etter at kvinner fikk begrenset stemmerett ved kommunevalg.²⁰ Henriette Ebbesen var rentenist. Hun levde av «Rentepenge og Udleie af Værelser»²¹ til gjester ved byens kurbad. Det kunne utvilsomt blitt et museum konsentrert om den unge byens borgerskap og historie, men slik gikk det ikke. Samlingen ble forsikret for 500 kroner og plassert på middelskolen, og der strøk det hele med i bybrannen i mars 1900. I stedet for museumskomiteen rykket nå S.A. Sørensen inn på arenaen. Høsten 1901 fikk han formannskapet til å overdra forsikringssummen som øremerkede museumsmidler til det nystiftede Fortidslaget, som fra da av arbeidet videre for museumssaken.²² Det kom i liten grad til å dreie seg om byhistorie. Helleristninger og gravhauger var både Sørensens og Fortidslagets store lidenskap. Lokale helleristninger var blitt sprengt i stykker, og gravhauger sto i fare for å ødelegges. I et forsøk på å innføre lokalt vern inngikk Fortidslaget ulike avtaler med grunneiere som eksempelvis mot en årlig sum kunne forplikte seg til å skjømte fornminner i deres eie, eventuelt med opsjon til Fortidslaget på kjøp.²³ Høsten 1903 skrev Sørensen til Fortidsminneforeningen med henstilling om å påvirke Stortinget til å vedta en lov med sikte på ekspropriering og fredning av gravhauger og andre historiske minnesmerker.²⁴ Da loven ble vedtatt, satt Fortidslaget med flere vernekontrakter man ikke kom ut av. Dette kom i flere år til å tynge lagets økonomi.

Fortidslagets kontrakt om vern av minnesmerker.

Skjønt Sandefjord var en av landets yngste byer, hører altså museet, etablert i 1898, med blant de eldre norske bymuseene. Man manglet imidlertid et eget museumslokale. I 1916 dannet ti sentrale personer i det lokale næringslivet en komité for å skaffe midler til et lokale, helst i forbindelse med det museet for hvalfangst som konsul Lars Christensen var i ferd med å realisere. En liste over innsamlede midler omfatter kun tre givere – hvalfangstrederne Ingvald Bryde og Lars Christensen, og overrettssakfører J.J. Næss – som donerte 500 kroner hver.²⁵ Det strakk imidlertid ikke til. Da Fortidslagets styre i juni 1924 behandlet professor Brøggers skrivelse om innmelding i landets museumsforening, valgte man heller å se tiden an og konsentrere seg om å ivareta og katalogisere samlingene.²⁶ Samme år foreslo man imidlertid overfor formannskapet å reise et hus for samlingene, og forpliktet laget til å fullfinansiere det, forutsatt at kommunen bidro med 10 000 kroner og gratis tomt.²⁷ Forslaget ble akseptert, og museet ble ferdigstilt i en nyoppført laftet bygning med torvtak like sør for Hvalfangst-museet. Tydeligere kunne man knapt signalisere at interessen for eldre bondekultur langt oversteg interessen for samtidens bykultur.

Den 17. mars 1926 kunne Fortidslaget omsider holde styremøte i Bymuseets lokaler, oppført med en totalkostnad på 16 000 kroner.²⁸ Styret besto da av T. Lekve som formann, overrettssakfører J.J. Næss, som satt i byens formannskap i årene 1905–16 og 1923–28,²⁹ administrerende direktør i Hvalfangernes Assuranceforening, Oluf Prydz, og byens første stadsingeniør, Henr. Buvig. Den viktigste

Sandefjord Bymuseum 1926. Både eksteriør og interiør vitner om at interessen for eldre bondekultur langt oversteg interessen for samtidens bykultur. Foto: Ukjent / Hvalfangstmuseet.

formaliteten på møtet var overdragelse av Bymuseets lokaler til kommunen. Datoen for overlevering ble fastsatt til 7. april.³⁰

I mars 1939 sendte Kirke- og undervisningsdepartementet ut Norske Museers Landsforbunds sirkulære med 19 spørsmål for kartlegging av de norske museene. Selv om bybrannen i 1900 ødela de opprinnelige samlingene, regnes Sandefjord Bymuseum i dag formelt sett som grunnlagt i 1898, men i svaret Lekve sendte forbundet, het det at museet ble stiftet våren 1926 av daværende Sandefjord og Sandar Fortidslag.³¹ Dermed knyttet han museet utelukkende til bygget, og så bort fra den årelange forutgående innsamlings- og dokumentasjonsvirksomheten. Lekve oppga seg selv som faglig bestyrer og skrev videre at driften ble finansiert gjennom årlige tilskudd fra Sandefjords Sparebank, kinematografene og tilfeldige gaver. Om årlige bidrag fra stat, fylke og kommune oppgis følgende: «Hittil intet untagen Sandefjords kommune i 1937 bidrog med kr 500.- til fornyet gjennomgåelse og ordning av samlingene.»³²

Da Lekve ved årsskiftet 1947/48 fratrådte som formann i styret for Sandefjord Bymuseum, beskrev hans etterfølger, lege Johan Rasmus Knap (1905–81), ham som «en av de mange autodidakt-pionerer i norsk museumsliv. Skjebnen har satt ham i en av de ydmykeste stillinger, hvor resultatet nødvendigvis ikke kunne bli så blendende. Selv om man må være takknemlig for at våre museer nå snart overalt ledes av spesialutdannede folk, forringer dette på ingen måte herr Lekves store innsats. Som de andre pionerer har han greid å bevare noe, mens der enda var noe å bevare, og dette på en tid da kvalifiserte museumsfolk var en ukjent ting utover landet».³³

Museumsambisjoner i Larvik og Karl Emil Bødtker

Etter etableringen av de to fortidslagene i 1901 skulle det gå 15 år før neste lokalhistoriske organisasjon ble etablert i Vestfold. Det skjedde i Larvik, som riktig-

nok hadde foreninger av mye høyere alder, men uten lokalhistorisk profil. For eksempel er *Larvik kunstforening* en av landets eldste, stiftet i 1880, mens *Larvik Sjømannsforening* går helt tilbake til mars 1849.

Larvik var representert på Norsk Folkemuseum under Den kulturhistoriske utstilling i Kristiania i 1901.³⁴ En katalog på 36 sider beskriver 195 gjenstander som ble plassert i utstillingens rom nr. 6 under de fem kategoriene Karter og Prospekter (41 stk.), Portrætter m.v. (54), Larviks Guldsmede (34), Forskjellige Gjenstande (23, hvorav 17 sølvsmedarbeider, 4 bilder og 2 gjenstander) og Kirker i Larvik og Omegn (43). Utstillingen må kunne sies å ha hatt en smalere profil enn den ovennevnte antikvitetsutstillingen i Sandefjord,³⁵ og den synes ikke å ha gitt noe umiddelbart utslag i retning av konkret og systematisk arbeid for å etablere et bymuseum i Larvik, slik det skjedde i nabobyen.

Muligens befant det seg blant Larviks borgere et snev av ambivalens hva gjaldt byens identitet, innvevd som den var, i dansk historie gjennom grevene siden Gyldenløves tid. Under 1800-tallets leting etter en nasjonal identitet var det danske fingeravtrykket lite å slå i bordet med, ikke minst stilt overfor Vestfolds mektige gravhauger og rike vikingtidsfunn.³⁶ Et bidrag til å nyansere dette bildet kan ha vokst fram i forbindelse med Brunla-prosjektet, der politimester Simonsen hadde vært aktivt med siden 1909.³⁷ Mens nasjonen forberedte seg til grunnlovsjubileum, tok Simonsen i mai 1914 opp tanken om å etablere et bymuseum i Larvik for å ta vare på «det som ennu fins av gamle møbler og annet som kunne fortelle om fortidens håndverk og kultur».³⁸ Ideen ble framsatt i en sterk appell i lokalavisene, men skapte ingen umiddelbar respons. To år senere, i mars 1916, ble likevel Larvik og Omegns Museumsforening etablert med Simonsen som formann, og med rektor ved den høyere skole i Larvik 1915–21, Karl Emil Bødtker, som viseformann.³⁹ Bødtker var filolog, og han ble omtalt som en kulturpersonlighet og en av «landets lærdeste klassikere».⁴⁰ Hans boksamling på ca. 23 000 bind befinner seg i dag ved Universitetsbiblioteket i Oslo.⁴¹

Herregården i Larvik sto ferdig til Gyldenløves tredje bryllup i 1677, og tjente senere som residens for grevene. I 1820-årene ble den overtatt av kommunen og blant annet benyttet til skole.⁴² Bygningen, som i 1840-årene skal ha gitt Sophus Bugge verdifulle impulser da han var elev der,⁴³ fungerte også som rektorbolig, og ga dermed Bødtker en utmerket mulighet til personlig å undersøke så vel tapetlag som gulvbelegg i sin egen leilighet.⁴⁴ At Bødtker omtales som den som oppnådde «at det ble bygd ny høyere skole [i Larvik], og at Herregården ble byens verdige museum»,⁴⁵ bør nok ledesages av en understreking av at Simonsen – i kraft av sin posisjon som magistrat – allerede i 1912 hadde framholdt at «den høyere skoles lokaler i Herregården var helt utidsmessige og uhensiktsmessige»,⁴⁶ og at han i 1914 nettopp hadde pekt på Herregården som et mulig lokale for et bymuseum.

Så langt trakk de to i samme retning. Men mens Simonsen – som i motsetning til Bødtker var medlem i Den norske historiske Forening – også arbeidet iherdig for å få skrevet og trykket Larviks og de omliggende bygdenes historie, konsentrerte Bødtker seg i stadig høyere grad om den materielle kulturen. Dette ser vi ikke bare av hans omtale av Herregårdens historie i Gyldenløvetiden.⁴⁷ Noen år senere er det pedagogen vi hører når Bødtker argumenterte varmt for at lokalhistorien måtte betraktes som grunnleggende for all historieundervisning i skolen: «Mens den saakaldte hjemstedlære (tyskernes Heimatkunde) gaar forut for historieundervisningen bør lokalhistorien utgjøre et led i den til skolens sidste dag.»⁴⁸ Han var da kommet til et punkt der han næret stadig sterkere mistillit til historiske konstruksjoner, selv om de var utført «med Ernst Sars's mesterhaand».⁴⁹ Historien var overveiende blitt et lekse- og hukommelsesfag som ensidig stilte krav til reseptive evner. I lærebøkene manglet historiske personer ofte personlighet. At deres navn sto på trykk, hadde lite å si hvis elevene ikke fikk øye på dem. I stedet for at elevene skulle fylles med historisk stoff, måtte de læres til å tenke og dømme selv. Som motvekt så derfor Bødtker for seg at undervisning i lokalhistorie kunne flyttes ut av klasseværelset og foregå i tilknytning til lokalsamfunnets minnesmerker. Dette kunne skje i form av vandring gjennom bymiljøer eller på ekskursjoner i fri mark, og der man både synliggjorde materiell kultur og formidlet kunnskap om gamle seder, skikker, språk, sagn og sanger. Eksempelvis kunne kjennskapet man fikk om jordeiendomsforhold gjennom Lorens Bergs bygdebøker, suppleres med kunnskaper om husbygging og husskikk, og om gamle arbeids- og driftsmetoder. Målet var å få de unge til å føle seg fortrolige med sin egen hjembygd – i håp om at de en gang selv kunne holde vakt over fortidens arv.⁵⁰

Alt i alt ligger Bødtkers ideer nærmere den svenske *hembygdsrörelsen* enn den norske lokalhistoriske bevegelsen.⁵¹ Artikkelen hans framstår som et program der historiefaget er sekundært i forhold til en lokalhistorie med sterke islett av folkelivsgransking og etnologiske elementer. Om islendinger og nordmenn i sin midte hadde eid en vidunderlig fortellerkunst som det var historielærernes sak å forvalte, var det de fysiske skriftene som fortsatt eksisterte og som direkte kunne betraktes i samtiden. Disse og andre levninger både kunne og burde supplere og berike beretningene.⁵² En slik forståelse av materielle elementers betydning for historisk læring og lokal identitetsbygging forklarer til fulle Bødtkers innsats i Museumsforeningen av 1916, der formålet var å få i stand et bymuseum for Larvik og omegn med sikte på å samle og bevare alt som kunne belyse byens og distriktets kultur i svunne tider, og spesielt «at bevare og saavidt mulig bringe Herregaarden tilbake i dens gamle skikkelse».⁵³ Simonsen hadde allerede sikret seg støtte av riksantikvar Harry Fett for at museet måtte etableres i Herregården, og

Herregården i Larvik. Intensjonen til Museumsforeningen av 1916 om å etablere et bymuseum for Larvik og omegn omfattet tidlig også aktivt arbeid for å benytte Herregården som mulig arena. Museumsprosjektet sporet imidlertid av og endte som et rent restaureringsprosjekt for bygningen. Dermed fikk ikke Larvik noe museum før lenge etter andre verdenskrig. Foto: Vidar Askeland.

straks Museumsforeningen var etablert, innledet Bødtker det som skulle komme til å bli en langvarig korrespondanse mellom ham og Fett.⁵⁴ Som sønn av en tysk innvandrер hadde Fett formulert et nasjonalitetsbegrep der innsats for sivilsamfunnet og bidrag til fellesskapet var avgjørende. Kristin Blikrud Aavitsland betrakter dette i lys av den innsatsen hans far hadde bidratt med innenfor norsk industri gjennom nesten førti år, og skriver at Fett provokativt skal ha hevdet «at den danske stattholder Ulrik Frederik Gyldenløwe var like betydningsfull for utviklingen av en norsk nasjonalfølelse som Hellig Olav og Bjørnstjerne Bjørnson».⁵⁵ Blant Larviks borgerskap fantes klangbunn for en slik tanke. Så fant da også Fett og Bødtker hverandre i et felles syn på at unionstiden med Danmark ikke representerte noe ulykkelig brudd eller noen entydig fatal bølgedal i norsk historie. Dette kommer blant annet til uttrykk i et hjertesukk i Bødtkers beskrivelse av et program for en lokalhistorisk utflukt i Kristiania, hvor tallet på gamle bygårder stadig gikk tilbake: «Mange av de anseeligste er borte ... Og over de gjenværende, har sværdet stadig svævet. Vi kan neppe skrive ødelæggelsen av vore middelalderlige bygninger bare paa regningen av unionen med Danmark naar vi ser hvorledes vi den dag idag forstaar at utslette historiens spor efter os. En maa undres over at der skal være slik pladsmangel i et land hvis indbyggerantal staar i saa skrikende misforhold til dets størrelse.»⁵⁶ Slike tanker var på ingen måte nye. Vi finner dem hos flere norske historikere på 1800-tallet, især blant dem som var knyttet til den såkalte «Hollenderkretsen»,⁵⁷ der professor Birkeland var blant de toneangivende. Ernst Sars forlot tidlig denne kretsen og etablerte det nasjonale programmet for sin historieskrivning.

Med Bødtker og Fett kom museumsprosjektet i Larvik nokså ensidig til å bli sporet i retning av arkitektur- og kunsthistorisk innsats for å bevare Herregården. Museumsforeningens ambisjon om å belyse byens og distriktets kultur i svunne tider ble diskret tonet ned og hadde knapt noen selvstendige talsmenn etter at Simonsen forlot Larvik i 1918. I 1921 reiste også Bødtker fra byen, og restaureringsprosjektet fortsatte i et samarbeid mellom lokale krefter og Riksantikvaren.⁵⁸ Da Herregården ikke ville kunne bli noe museum i vanlig forstand, med utstillinger i montre, ble innsamlingen av gjenstander konsentrert til objekter som enten hadde tilknytning til grevskapseierne eller kunne benyttes som interiør i bygningen.⁵⁹

Etableringen av Larvik Sjøfartsmuseum førte heller ikke til noen generell oppmerksomhet rundt byens lokalhistorie. Det sprang ut av Foreningen Larvik Sjøfartsmuseum, og ble stiftet i april 1926. Da hadde foreningen i flere år samlet skutebilder, modeller, dokumenter m.m., en samling man ønsket å gjøre tilgjengelig for publikum til bestemte tider. Økonomien var stram, men søknad til staten om økonomisk støtte ga neppe noe resultat.⁶⁰ Igjen var det altså en forening som var utgangspunktet, men det sosiale var kanskje vel så viktig som det museale, idet virksomheten de første tiårene nærmest kunne betraktes som et supplement til den langt eldre sjømannsforeningen. Etter krigen bedret økonomien seg, men først i 1962 kunne dørene åpnes for publikum, med utstillinger i en fredet bygning, byens gamle tollbod.

Larvik fikk dermed ikke noe reelt museum før lenge etter annen verdenskrig, selv om museumsforeningen i en årrekke var i virksomhet i Herregården. Shetelig omtaler verken Larvik Museum eller Larvik Sjøfartsmuseum med ett ord i sin museumshistorie. Derimot omtaler han Larvik Kunstforening, som i 1936 anla et fond til innkjøp og drift av et fast galleri. Kunstforeningen eide på det tidspunktet 13 malerier av yngre norske kunstnere, men noe museum ble det ikke.⁶¹ Museumsforeningens virksomhet endte som et restaureringsprosjekt for Herregården.

Lokalmuseer i Tønsberg

I Tønsberg fantes det allerede en samling hvalskjelett gitt av Svend Foyen (1809–94) og en utstoppet isbjørn gitt av skipsreder og konsul Niels Bugge (1823–96) da Tønsberg Museum ble etablert i 1894. Museet ble innredet i Slottsfjelltårnet fra 1895 av, mens objekter av den nevnte typen ble skilt ut i en egen *arktisk avdeling* som kom under tak i en nærliggende sveitserpreget trebygning oppført i 1899. Den sistnevnte ble ofte kalt «Hvalmuseet i Tønsberg» eller «Hvalmuseet på Slottsfjellet».⁶²

Etter søknad mottok Tønsberg Museum fra århundreskiftet statsstøtte til driften – 400 kroner – mot å stille med 800 kroner i lokale midler. Dette var medvirkende til at lærer og avisredaktør Emil Olsen (1847–1934) fra 1900 kunne lønnes som konservator med 200 kroner i årslønn.⁶³ Olsen hadde studert filologi, filosofi og estetikk ved universitetene i København og Kristiania og var medlem av Den norske historiske Forening. Professor Oscar Albert Johnsen beskriver ham som en poetisk begavelse, mangesidig interessert og med stor produksjons-trang, dog først og fremst i form av en rekke avisartikler, også av historisk art.⁶⁴

Fuktskader og innbrudd i tårnet, i kombinasjon med plassmangel, førte til at deler av samlingene ble flyttet ned til byen. I 1917 foreslo overrettssakfører og borgermester Anders A. Rørholt (1878–1953) uten hell å bygge et virkelig by-museum.⁶⁵ Parallelt arbeidet Tønsberg Sjømannsforening med å etablere Tønsberg Sjøfartsmuseum. Sjømannsforeningen ble stiftet så tidlig som i 1846, etter initiativ fra flere skipskapteiner. Ideen om et sjøfartsmuseum ble lansert alt i 1905, arbeidet startet i 1914, en komité ble nedsatt i 1919, og et museumsstyre ble oppnevnt i 1923. Da besto samlingen av 72 numre, plassert i Sjømannsskolens lokaler på Haugar. I 1920-årene ble arbeidet ledet av kaptein og hvalfangstbestyrer Fridtjof Siegwarth. Museet åpnet for publikum 17. mai 1928, men fra 1930 trengte sjømannskolen lokal-ene selv.⁶⁶ Dette til tross, Tønsberg Sjøfartsmuseum er det eneste museet i fylket som i 1932 står oppført blant de 22 institusjonene som var medlem av Vestfold Historielag.⁶⁷

Slottsfjellet med det såkalte Hvalmuseet, eller Den arktiske avdeling i bygningen til venstre. Foto: Th. Larsen, 1908 / Slottsfjellsmuseet.

Ildsjelene i prosjektene i Tønsberg utgikk fra byens økonomiske, politiske og velutdannede borgerskap. Med unntak av Emil Olsen må de kunne betegnes som entusiaster på vegne av museene og historien. I 1940 gikk alle samlingene inn i det nyetablerte Vestfold Fylkesmuseum.⁶⁸

Kommandør Chr. Christensens Hvalfangstmuseum

Ved Zoologisk Museum i Kristiania, som ble åpnet for publikum i 1910, syntet man med planer om også å etablere et hvalmuseum, og hvalfangerkretser i Sandefjord reiste i løpet av 1913 et betydelig beløp til tiltaket. Samtidig ble det arbeidet med å etablere en egen hvalfangstavdeling i forbindelse med Norges Jubilæumsutstilling 1914 i Kristiania.⁶⁹ Dette kan ha påvirket konsul Lars Christensen (1884–1965) til å arbeide for at et hvalfangstmuseum måtte legges til Sandefjord. Allerede i 1907 hadde han besøkt New Bedford i Massachusetts, hvor det var reist et museum over den amerikanske hvalfangsten. I 1914 hadde Sandefjord for lengst passert Tønsberg og tronet som verdens hvalfangstsentrum, og Tønsberg hadde store utfordringer med sitt hvalmuseum.

Mens de museene vi har behandlet til nå, sprang ut fra enkeltpersoners eller foreningers virksomhet og samlinger, startet Hvalfangstmuseet på bar bakke. I april 1914 sendte Lars Christensen ut en brosjyre der han, sammen med Knut Hougen og amtsskolebestyrer Sigurd Risting (1870–1935), oppfordret hvalfangere og sjømenn til å bidra med innsamling «til et første rangs hvalmuseum – og med noget mindre skulde man ikke behøve at nøie sig –».⁷⁰ Planene ble riktignok noe forstyrret da verdenskrigen brøt ut, men i januar 1916 kunne Christensen tilby Sandefjord formannskap å reise et hvalfangstmuseum, forutsatt at kommunen stilte gratis tomt til disposisjon. Et enstemmig formannskap takket ja, kontrakt om oppføring av nytt bygg ble undertegnet 16. juli 1916, utgravingen av tomte startet 18. juli, og et arkitekttegnet og ferdig innredet museum med samlinger ble overrakt kommunen i gave 23. mai 1917, kun tre år etter at innsamlingsarbeidet startet!⁷¹

Det var en prestasjon som står i klar kontrast til all annen museumssatsing i fylket til da – ja, kanskje noensinne. Selv i nasjonal sammenheng var arkitekttegnede museer en sjeldenhet. Både hvalfangsthistorien og hvalenes naturhistorie skulle presenteres, men i tillegg var det snakk om samtidshistorie gjennom «en avspeiling av den næringsvei som har saa stor betydning for byens velfærd».⁷² Dette angikk hundrevis av hvalfangere og enda flere hjemmевærende. Virksomheten hadde brakt byen gull og ære, byen hadde satt hvalen i sitt våpen, og man gjorde derfor regning med alminnelig tilslutning til planen. Brosjyren påpekte også behovet for et passende husrom til et vordende bymuseum så snart man

Konsul og hvalfangst-
reder Lars Christensen
sendte i april 1914
ut en pamflett med
oppfordring om å
skaffe gjenstander
«til et første rangs
hvalmuseum». Skjønt
litt forsinket av
verdenskrigen, tok
det bare tre år før
et arkitekttegnet,
nybygd og ferdig
innredet museum
kunne åpnes. Foto:
Fred Hansen, 1917 /
Hvalfangstmuseet.

hadde tilstrekkelige samlinger, fulgt av en syv sider lang veiledning til dem som ville hjelpe til med å skaffe sitt hjemsted en verdensomspennende geografisk-etnografisk samling som supplement til hvalmuseumet. Målet var både identitetsbygging og folkeopplysning, samtidig som man ville skape en severdighet for tilreisende og vekke interesse hos forskere.⁷³ Om man ikke så for seg å være en vitenskapelig institusjon, ville man i alle fall legge til rette for utvikling og formidling av kunnskap. En publikasjonsrekke ble også etablert, med første utgivelse klar allerede til åpningen i 1917, *En fossil hval fra Rækevik i Jarlsberg og Larvik Amt*.⁷⁴ Den var skrevet av landets første kvinnelige geolog, senere praktiserende lege, Wilhelmine Mimi Johnsen, utdannet som bergkandidat ved Universitetet i Kristiania 1912 og ansatt som konservator ved Geologisk Museum på Tøyen i 1917. Publikasjon nummer to, *Av hvalfangstens historie*, skrevet av Sigurd Risting, utkom i 1922.⁷⁵ Risting var ikke historiker, men på dette tidspunkt en av landets fremste kjenner av hvalfangsthistorien, og han satt også som medlem av Hvalfangstmuseets styre. Utgivelsen av boken kostet over 50 000 kroner,⁷⁶ en svimlende sum sett i lys av kommunens årlige driftstilskudd til museet, som gjennom 1930-årene fortsatt kun var på 1500 kroner i året. Ved overdragelsen av museet til kommunen hadde imidlertid Christensen forbeholdt seg plass i styret og rett til å foreta investeringer og endringer mot at han selv bekostet alle utgifter.⁷⁷ Han kunne derfor fullfinansiere utgivelsen. Publikasjonsrekken benyttes fortsatt.

I likhet med Tønsberg Museum hadde også Hvalfangstmuseet rike naturhistoriske samlinger. Institusjonene ble likevel regnet som kulturhistoriske museer.

Et fylkesmuseum for Vestfold

Satsingen i Sandefjord ble lagt merke til. Det er ikke en usannsynlig sammenheng når borgermester Rørholts forslag om et virkelig bymuseum i Tønsberg nettopp kom i 1917, men først og fremst ble amtstingets oppmerksomhet vekket. Det bringer meg igjen til jubileumsutstillingen i Kristiania i 1914. Den skulle åpne 15. mai og legges til Frogner hovedgård, med en særskilt avdeling ved Skarpsno for fiskeri og sjøfart.⁷⁸

Det første sporet av amtets deltakelse på jubileumsutstillingen synes på være den søknaden Gullik Nilssen, Kamfjord østre i Sandeherred, sendte amtmannen 29. april 1911. Som formann i Sandeherreds Landboforening hadde han i 1891 talt varmt for å etablere et aksjemeieri i bygda. I 1911 skrev han på vegne av Jarlsberg og Larviks amts landhusholdningsselskap og ba om 1000–1500 kroner årlig i støtte til utstillere fra amtet innenfor landbruk, hagebruk, husdyrbruk, småbruk, binæringer, meieridrift, håndverk, industri og husflid m.m. samt andre særegne lokale næringer. Et amtsbidrag ville anspore til en fyldig og verdig deltakelse fra amtet «og derved igjen virke til øket produktion og næringsveienes fremme».⁷⁹ Selvsagt skulle landhusholdningsselskapet medvirke, men en amtsbevilgning ville gi deltakelsen et mer offisielt preg. Etter innstilling fra næringskomiteen ble 3000 kroner bevilget, fordelt på tre like beløp og terminer fra og med budsjetttermin 1911–12.⁸⁰

Jubileumsutstillingen ble organisert gjennom en rekke komiteer. «Der findes som regel ingen slettere form for en forretningsmæssig administration end komitéstyre. Det pulveriserer ansvaret, dræper initiativet og skaper utadtil en falsk autoritet. Og dog er det i livets mange forhold nødvendig at ty til denne styreform som den eneste mulige. Til disse livets forhold hører utstillinger»,⁸¹ skrev skattefogd Niels Arveschoug Brinchmann (1867–1934) i den offisielle beretningen om jubileumsutstillingen. Han satt selv som generalsekretær og sjef for utstillingens kontor.⁸² Et tjuetalls komiteer med hver sin formann hadde ansvar for fagavdelingene, for rådgivning og for ulike praktiske og administrative forhold. Formennene var samlet i Administrasjonskomitéen, og der finner vi også formannen for Stat- og kommuneavdelingen, kaptein Christian August Thorne.⁸³

Overordnet nevnte organisasjonsnivå finner vi et presidentskap og Den Store utstillingskomité, underordnet finner vi bl.a. 21 amts- og bykomiteer som organiserte 632 av de totalt 878 komitémedlemmene som var i sving landet rundt.⁸⁴ Det skaper en viss forståelse for de retningslinjene Thorne la til grunn for det

praktiske arbeidet i Stat- og kommuneavdelingen. Ansvaret hans var avgrenset til offentlige institusjoner, avdelingen skulle ikke omfatte privat virksomhet innenfor kommunene. Dette framgår av den skrivelsen han sendte amtene i juni 1912.⁸⁵ For det første skulle hvert amt opptre som en enhet. Dernest skulle byene få plass innen vedkommende amts tildelte område, en ordning man muligens vektla fordi amtstingene på dette tidspunktet kun var sammensatt av ordførerne for herredskommunene. For å kunne gi avdelingen et ensartet preg ble amtene videre oppfordret til å følge en mal der det sentrale grepet var framstilling av store amtsvise plastiske kart. Disse skulle produseres i målestokk 1:100 000, og utføres så detaljert som mulig med fargelagt skog, mark og udyrket terreng for seg, med alle veier, jernbaner, faste dampskipsruter, fjernledninger samt telefon- og telegraphovedruter inntegnet, og dessuten med en rekke framtreddende offentlige bygninger som kirker, skoler, sykehus, fengsler, elektrisitetsverk, fyr- og redningsstasjoner osv. I tilknytning til kartet kunne det utarbeides modeller eller grafiske tabeller med oversikt over amtets utvikling de siste hundre årene, eksemplifisert gjennom tretten opplistede parametere, og med åpning for hva hvert enkelt amt i tillegg måtte ønske å presentere om sin offentlige virksomhet. Kartene måtte bekostes lokalt, men forble amtenes eiendom.⁸⁶ Amtet sa ja, både til å nedsette en større utstillingskomité og til kartet.⁸⁷

Den kongelig oppnevnte formannen for Jarlsberg og Larviks amts utstillingskomité og medlem av Den Store utstillingskomité var major og verkseier Paul Lassen Schwartz (1853–1922).⁸⁸ I desember 1913 stilte han opp et foreløpig forslag til amtsbidrag til jubileumsutstillingen, totalt 11 000 kroner, hvorav framstillingen av det plastiske kartet og de tilhørende statistiske dataene til sammen ble stipulert til hele 5000 kroner.⁸⁹ I saksframlegg til amtstinget av 19. desember 1913 skrev amtmann Abraham Berge (1851–1936) at kartet på det nærmeste var ferdig, og at det ville bli «en værdifuld eiendom for amtet, hvorav amtstinget og amtets veistyre vil ha megen nytte».⁹⁰

Berge kunne også informere om at lokale komiteer i byene dels arbeidet med byenes deltakelse i fellesutstillingen, dels forberedte karakteristiske separatutstillinger «saaledes for Tønsberg og Sandefjord en utstilling av redskaper m.v. vedkommende hvalfangsten, Larvik utstiller sitt bad o.s.v.». Et brev fra Schwartz, som vedlegg til saken, viser at han var svært fornøyd med amtets rom i Stats- og kommuneavdelingen, ikke minst fordi amtet – etter forslag fra ham – der hadde fått «anledning til at utstille noget for sig selv, som jeg haaper vil vække opmærksomhet og interesse i vide kredse her i landet, idet intet andet amt kan utstille noget lignende. Jeg sigter her til *hvalfangsten* ...».⁹² Han hadde opplyst om dette på et møte i Tønsberg allerede 22. april 1913. Det hadde vakt bifall og ble protokollert, noe som fikk hr. Nilsen fra Kamfjord til å bemerke «at

jordbruket dog var amtets fornemste næringsvei, som ikke maatte glemmes».⁹³ Det skulle vise seg å være en unødvendig bekymring.

På denne måten ble det to hvalfangstavdelinger på jubileumsutstillingen, den ene i samme rom som amtets egen utstilling med det plastiske kartet og statistikken i Stat- og kommuneavdelingen på Frogner, den andre i Fiskeriavdelingen ved Skarpsno, hvor man også fikk plassert en utrustet hvalbåt og demonstrerte hvalskyting.⁹⁴ Foto av rommet på Frogner viser at også Larvik Bad ble presentert der.⁹⁵ Det ble også deler av bøkeskogen samt Larvik havn.⁹⁶ Herregården i Larvik synes derimot ikke å være nevnt i forbindelse med jubileumsutstillingen.

Verkseier Schwartz nedla en betydelig personlig innsats i forbindelse med amtets jubileumsutstilling. Han innrettet sitt eget kontor, benyttet sine egne kontorfolk til å ivareta den vidløftige korrespondansen og hele sekretærarbeidet uten å belaste amtets budsjett, og unnlot dertil å kreve refusjon for sine betydelige reise- og representasjonsutgifter.⁹⁷ Det vitner unektelig om et sterkt engasjement for saken. Det synes imidlertid lite påaktet at det første utspillet om et fylkesmuseum i Vestfold kan ha kommet fra ham.⁹⁸ I de beretninger hvor vi kunne vente å finne ham eller hans utspill omtalt, skrives det kun om Tønsbergs museer, mens fylkesmuseets historie ikke behandles lenger tilbake enn ca. 1925.⁹⁹ I brev til Hr. amtmanden i Jarlsberg og Larviks amt, datert Eidsfos den 21. decbr. 1914, skrev imidlertid Schwartz:

Under 23. november [1914] sendte jeg hr. amtmanden en skrivelse med redegjørelse for mit arbejde med samling til «amtsmusæet» og en fortegnelse over de dertil nedsendte gjenstande. I sidste skrivelse nævnes der intet om denne skrivelser mottagelse, men jeg vil dog haape, at den er fremkommet. I modsat fald har jeg dubletter av fortegnelsen at sende.¹⁰⁰

Jubileumsutstillingen var rigget ned, og man arbeidet med å skaffe en endelig oversikt over amtets utgifter. Den 15. januar 1915 la Berge saken fram for amts-tinget:

Formanden [Schwartz] har bragt i forslag, at endel av det utstillede skulde opbevares som et amtsmuseum, og ved velvillig imøtekommenhet fra Tønsberg formandskap har dette stillet et rummelig, lyst og tørt kjælderrum i den nye folkeskolebygning til raadighet. Der er nu utstillingsgodset oplagret, men endnu ikke opstillet. Nogen anden skikket plads til opbevaring av disse ting eier amtskommunen ikke, og jeg vil derfor – om ingen indvending derimot fremkommer fra amtstingets side – anse mig berettiget til at la opsætte de fornødne hyller m. v. til at faa tingene opstillet, idet alle under utstillingen benyttede montrer er i behold.¹⁰¹

Gjenbruk av utstillingsmaterialet må ha fortonet seg som fornuftig. I desember 1917 lød regnskapet på 13 000 kroner.¹⁰² Da var også byråsjef A. Th. Kiærs *Jarlsberg og Larviks amt 1814–1914. En oversigt over amtets økonomiske utvikling i de sidste hundrede aar* trykket i 3000 eksemplarer. Også der slås det fast at de oppgaver og grafiske framstillinger som var utarbeidet av Det Statistiske Centralbyrå, «skal indlemmes i et oprettendes amtsmuseum i Tønsberg».¹⁰³

Trolig var det et rikt materiale som kunne innlemmes i det nye amtsmuseet. Hele 181 utstillere hadde deltatt og høstet syv gull-, 19 sølv- og 23 bronsemedaljer. 32 fikk hederlig omtale, og husdyrpremiene løp opp i 1915 kroner. Fordelingen på utstillingens 18 seksjoner var riktignok påfallende. Av de 181 deltok 101 under jordbruket og dets binæringer. Nest størst var husflid, der 70 hadde meldt sin interesse, hvorav 38 fikk stille ut, mens 17 bidro under håndverk og industri. De resterende 25 utstillerne fordelte seg på ti av seksjonene.¹⁰⁴

Amtstingets behandling i 1918 av den endelige innstillingen fra næringskomiteen brakte imidlertid en overraskelse da representanten Hem stilte følgende spørsmål: «Jeg ser av forelægget, at der skal oprettes et museum antagelig i Sandefjord. Omfatter det museum ogsaa det plastiske kart?»¹⁰⁵ Svaret var ja, men siden spørsmålet var reist, måtte amtmannen opplyse om at utstillingsgodset fra jubileumsutstillingen var tenkt anbrakt som et lite museum, og at man hadde trodd det lot seg gjøre å få et lokale i Tønsberg. Det lyktes ikke, og i kjelleren på skolen ble materialet ikke godt nok passet på. Skolebarna tok seg inn i rommet og ødela noe av materialet, men det mest verdifulle, det plastiske kartet, var bevart, for det var ikke pakket ut. Men så trengte skolen rommet selv, sakene måtte ut – og endte på skolens loft. «Nu har det nye museum i Sandefjord lovet at avse en pen plads til det, og jeg har med tak mottat tilbudet. Tanken er at faa flyttet gjenstandene til vaaren.»¹⁰⁶

Foto fra jubileumsutstillingen bekrefter at flere av de hvalfangstrelaterte objektene i dag befinner seg på Hvalfangstmuseet, men de kom dit ifølge en avtale Lars Christensen hadde inngått allerede i 1914.¹⁰⁷ I Tønsberg uttalte Museumskomiteen av 1935 seg anerkjennende om Hvalfangstmuseet, idet man fant

Major og verkseier Paul Lassen Schwartz er muligens den første som tok initiativ til å opprette et fylkesmuseum for Vestfold. Han var formann for amtets utstillingskomité ved jubileumsutstillingen i Kristiania 1914, og tok til orde for at deler av utstillingen der skulle danne kjernen i et nytt amtsmuseum. Allerede i november 1914 ble flere gjenstander sendt til Tønsberg. Foto: Ukjent / Brinchmann 1923, *Norges jubileumsutstilling 1914. Officiel beretning*. Kristiania, side 51.

det eiendommelig at Vestfold med sin rike historie, store funn, betydelige utvikling og gode økonomi ikke hadde noen «virkelig systematisk samling (museum); bortsett fra Hvalmuseet i Sandefjord».¹⁰⁸ Man kan derfor gjøre seg flere tanker om hvorfor amts- eller fylkesmuseet aldri endte i Sandefjord. Strandet det i Tønsberg, eller i Sandefjord? Var tanken om plassering i Sandefjord uhørt? Var synspunktene personavhengige? Paul Lassen Schwartz var fra Drammen, Abraham Berge fra Lyngdal. Berge representerte i flere år Lister og Mandals amt på Stortinget før han ble amtmann i Tønsberg. Som innflyttere kan de begge ha betraktet amtet utenfra og vært mer opptatt av realisering enn lokalisering av et amtsmuseum. Vanskeligere kan det muligens ha vært for sentrale aktører i Tønsberg å erkjenne at Sandefjord kunne seile opp som et alternativ for presentasjon av amtets historie. Uansett, ut over forordet i Kiærs ovennevnte bok har jeg lett forgjeves etter spor av amtsmuseet i litteraturen,¹⁰⁹ og selv om det måtte være omtalt av andre enn ham, er det ikke videreført av senere, aktuelle forfattere. Saken er heller ikke omtalt i Hvalfangstmuseets styreprotokoll. Først i juni 1939 ble Vestfold Fylkesmuseum etablert. Dit kom også gjenstander som var oversendt av Schwartz, i alle fall det plastiske kartet som ifølge flere ansatte hang på veggen i fylkesmuseets kontoravdeling i mange år.

Siden utspillet til Schwartz ikke førte fram, er det Vestfold Historielag som er blitt stående som initiativtaker til fylkesmuseet. Laget ble stiftet i desember

1923 og hadde som formål å fremme granskingen av Vestfolds historie, kultur og fortidsminner samt vekke og nære den historiske sansen i bygd og by.¹¹⁰ I Vestfolds eldste historie møttes arkeologi med den egentlige historieskrivning, sa professor Oscar Albert Johnsen, som holdt foredrag på stiftelsesmøtet. Her var utgangspunktet for rikssamlingen, «ti det gamle Vestfold det var det lille kjernehuset, som det store Norgesveldet vokste fram av. ... Gjennem Vestfold-folket som mellemed fandt almen-europeisk kultur vei til de

Fra hvalfangstavdelingen på jubileumsutstillingen i Kristiania i 1914. Foto: O. Væring / Norsk Maritimt Museum.

indre landsdele».¹¹¹ Her vant kristendommen fotfeste tidligere enn i de fleste andre landsdeler, mens materielle vitnesbyrd ga oppgaver både til arkeologer, Riksantikvaren, Fortidsminnesmerkeforeningen og museer. Da museumsvesenet i fylket nærmest sto i stampe, måtte historielaget arbeide for å opprette museer i både bygde og by «og spre den kunnskap, som behøves, forat museene kan bli, hvad de skal være, virkelige hjembygdsvern, bygde- og bykulturens depoter og arsenaler».¹¹² Lokalhistorien hadde ifølge Johnsen så stor oppdragende betydning at den burde danne utgangspunkt for all historisk undervisning i skolene.¹¹³

På det historiefaglige området påpekte Johnsen at laget hadde en viktig oppgave i å få kommunene til å verne om sine arkiver. «Uten at den lokale interesse vekkes, vil den nye arkivlov vi har fått, og som Landslaget for Bygde- og Byhistorie har været med om å arbeide fram, neppe få stor praktisk virkning.»¹¹⁴ Videre trengtes det et eget organ med plass til historiske avhandlinger og biografier, og til publisering av viktige dokumenter. Det ble hetende *Vestfoldminne. Tidskrift for arkeologi, historie og folkeminner* – med Johnsen selv som redaktør fram til 1932.

Utdrag av Johnsens foredrag ble trykket i første nummer av *Vestfoldminne*.¹¹⁵ I egenskap av redaktør må han ha latt nedfelle det av foredraget han fant mest relevant og interessant. Vi får høre om arkeologiske funn, kulturminner, museer, arkiver, muntlige tradisjoner og genealogi. Vestfold var et fylke preget av bønder og sjøfolk, noe som ifølge taleren inviterte til undersøkelse av de vestfoldske bondeætters og sjømannsætters historie. Dertil måtte båndene til fortiden knyttes for «næringslivets representanter, jordbrukets, håndverkets, industriens og skibsfartens menn og kvinner, opplysningens forkjempere, kultursprederne innen skole og kirke såvelsom dem utenfor ...».¹¹⁶ Selv arbeidet Johnsen hovedsakelig med eldre historie, men gjennom hele sitt liv var han sterkt engasjert i lokalhistorie og dens forhold til rikshistorien. Det er derfor påfallende at han, som var født og oppvokst på Tjøme, verken omtalte hvalfangsten eller Svend Foyn med ett ord.

Da fylkesmuseet ble etablert, var Hvalfangstmuseet Vestfolds eneste noenlunde solide museum. Den årlige kommunale bevilgningen hadde riktignok stått stille på 1500 kroner i årevis, og den beveget seg først oppover mot 3500 kroner i løpet av krigsårene, men det var likevel rom for en beskjeden bemanning, takket være tilskudd fra Lars Christensen, iblant også fra andre hvalfangstselskap. Museet initierte også forskning gjennom sin publikasjonsrekke, som ble stilt til rådighet for forskere og andre forfattere med høy kompetanse innenfor både humaniora og naturvitenskap. Det Hvalfangstmuseet ikke hadde, var fast ansatt fagpersonale.

I Tønsberg var situasjonen lenge omvendt. Det lå mange års arbeid til grunn før Vestfold Historielag kunne innby til konstituerende møte for Fylkesmuseet i mai 1939, og da store menneskemasser møtte opp et par måneder senere, var det for å delta på den høytidelige innvielsen av museets tomt med påfølgende folkefest på Slottsfjellet.¹¹⁷ Da Shetelig noen år senere utga sin museumshistorie, var fylkesmuseet «enda i sin vorden».¹¹⁸ Noen systematisk faglig produksjon kan ikke knyttes til museumsdriften i Tønsberg før Vestfold Historielag stilte *Vestfoldminne* til museets disposisjon. Johnsen hadde like fra starten av sørget for at tidsskriftet i mellomkrigstiden ble Vestfolds fremste historieorgan. Etter krigen ble det det nye fylkesmuseets viktigste publikasjonskanal.

Ansettelsen av kunsthistoriker Harald Hals II (1905–68) som fylkeskonservator i Vestfold ga fylkesmuseet mange års faglig forsprang på de øvrige museene i fylket. Den største utfordringen til Hals ble den tyske okkupasjonen. Når fylkesmuseet i større grad enn Hvalfangstmuseet måtte avfinne seg med tysk innflytelse på driften, skyldtes det ikke bare strategiske forhold knyttet til Slottsfjellet. Det var også i tråd med at myndighetene generelt prioriterte kontroll over personale framfor bruk av institusjonelle virkemidler for å nå sine mål.¹¹⁹ I 1950 overtok cand.theol. Asbjørn Bakken etter Hals. Han hadde i årene 1927–48 tjenestegjort som prest, for deretter å studere kunsthistorie og lokalhistorie ved Universitetet i Oslo.

Materiell og immateriell kulturarv

Profesjonaliseringen av arbeidet med norsk lokalhistorie startet på begynnelsen av 1900-tallet gjennom Den norske historiske Forening, stiftet i 1869. Etter tre års virke hadde foreningen over 1200 medlemmer, på et tidspunkt da det i Norge kun var uteksaminert 150–160 filologer, hvorav de fleste arbeidet med språk eller litteratur.¹²⁰ Det lå med andre ord ingen historiefaglige og heller ingen andre akademiske forutsetninger til grunn for medlemskap. Foreningen var demokratisk, åpen for alle. Da den innkalte til sitt andre norske historikermøte i juli 1912 i Kristiania, ble det inkluderende aspektet synliggjort ved at deltakernes adgangskort ga kostnadsfri adgang til alle møter, også for deltakernes damer, som det het.¹²¹

På dette møtet innledet dr. A.W. Brøgger til en diskusjon om forholdet mellom sentralmuseer og lokalmuseer.¹²² Mens våre tre–fire sentralmuseer – Folkesmuseet, Bergens og Trondhjems museer samt Tromsø museum for det arktiske Norge – hadde lett adgang til å gjøre seg nytte av materiale og dets vitenskapelige bearbeidelse, måtte man på den annen side fullt ut anerkjenne lokalmuseenes oppgaver.¹²³ For å dempe konkurransen og etablere et tillitsfullt samarbeid mellom sentral- og lokalmuseer ble staten oppfordret til å skaffe en inspektør-

stilling som kunne overta tilsynet med museene, samtidig som disse ble fore slått sluttet sammen i en organisasjon med felles interesser. I diskusjonen som fulgte, beklaget man at kirkestatsråden ikke var til stede, at landet manglet et kulturdepartement, og at man ingenting kunne vente av administrasjonen. For museene måtte kunstneriske krav avveies mot de vitenskapelige. Små museer måtte ha full frihet, og deres folkeoppdragende virksomhet var viktigere enn den vitenskapelige. Mest interessant er kanskje bemerkningen om at historikermøtet ikke var kompetent til å avgjøre organiseringsspørsmålet. Det måtte forberedes et særskilt møte for museumsfolk.¹²⁴ En underliggende frykt kan ha vært knyttet til foreningens vedtekter, som var utformet på en slik måte at en stemme var en stemme enten den kom fra entusiastisk eller profesjonelt nivå, men det som uttrykkes, kan like gjerne betraktes som en skillelinje mellom representantene for materiell kontra immateriell kulturarv. Utfallet ble etableringen av Norske Museers Landsforbund i 1918, der bl.a. Hvalfangstmuseet ble medlem like fra starten av.¹²⁵ I mellomtiden (1915) ble Skandinavisk Museumsforbund stiftet som en kollegial «kulturell» utgave av den eldre politiske skandinavismen.

Var det en underkjennelse av historikerne å erklære historikermøtet inkompetent i museumssaken? Om de ikke dominerte foreningen i antall, var de tross alt blant de mest markante aktørene. Deres fagtradisjon er kildenær, sannhets-søkende (Rankes «wie es eigentlich gewesen»), til dels kritisk (Nietzsche), og i hovedsak immaterielt orientert. Kanskje er det dekning for å hevde at et systematisk kritisk arbeidsmønster ikke dukket opp i det norske museumsvesenet før med BRUDD-prosjektet ved årtusenskiftet.¹²⁶ For hvor sentrale var egentlig historikerne og deres fagtradisjon i møtet med de i hovedsak materielt orienterte tradisjonene? En pekepinn lar seg muligens utlede av katalogen *Kunst- og kulturhistoriske muser og samlinger i Norge*, utarbeidet av Museumsforbundet i 1966. Oversikten omfatter 176 institusjoner, museer og samlinger fra nasjonalt til lokalt nivå, hvorav 61 var bemannet. I alt navngis 146 ansatte i lederstillinger eller museumsfaglige stillinger, hvorav det har lyktes å kartlegge akademisk grad for 103 personer som arbeidet med kulturhistorie.¹²⁷ Av disse var det kun 9 historikere mot 41 kunsthistorikere, 18 arkeologer, 16 etnologer og 12 arkitekter og ingeniører. Forutsatt at det ikke har vært ansatt historikere i museumsvesenet som allerede hadde sluttet da katalogen ble utarbeidet, ble den første historikeren i det norske museumsvesenet *ansatt* så sent som i 1954, men historikernes inntreden må, ut fra dette kildematerialet, settes til midt i 1960-årene. Spesielt interessant er det å merke seg at hele fem av historikerne arbeidet ved maritimt orientert institusjoner, én ved et fylkesmuseum som også omfattet et eget sjøfartsmuseum, de øvrige fire – herav de tre først tilsatte – ved rene sjøfartsmuseer. Bare tre historikere arbeidet ved bygde- eller folkemuseer, én av disse som direk-

tør, mens de to andre hadde spesialisering innen henholdsvis kulturlandskap og bygdehåndverk. Endelig var én tilsatt ved Universitetets Myntkabinett. Skjønt basert kun på én enkelt kilde, er det i denne sammenheng min påstand at det mest iøynefallende trekket ved norske historikere er deres fravær blant ansatte i det norske museumsvesenet før 1965. Vi må et godt stykke ut i 1970-årene, kanskje enda lenger, før de begynte å sette sitt faglige preg på museene våre. Og det var sjøfartsmuseene som ble de første til å trekke gryende veksler på den faghistoriske ekspertisen i den norske museumsverdenen.

Konklusjoner

Etableringen av museene i Vestfold utgikk fra entusiastiske miljøer som trakk veksler på personer med til dels solid akademisk bakgrunn. Vi har presentert viktige aktører som teologen S.A. Sørensen, veterinær Torkjel Lekve, filologen Karl Emil Bødtker, konservator Emil Olsen, rektor Knut Hougen, amtsskolebestyrer Sigurd Risting, kunsthistoriker Harald Hals II og cand.theol. Asbjørn Bakken. Felles for alle disse er at ingen var fagutdannede historikere. Vi har også navngitt flere aktører fra næringslivet, ikke minst fra den maritimt orienterte sektoren. De fleste museene hentet støtte i frivillig innsats fra lokale foreninger, der arbeidet med den materielle kulturen dominerte. I Larvik gikk arbeidet for den materielle siden av Herregården og restaureringen av denne så langt at det egentlige museumsprosjektet sporet av.

Både i Tønsberg og i Sandefjord utgjorde naturhistoriske samlinger et viktig supplement til kulturhistorien. Tønsberg skilte seg ut ved å være alene om å ha akademisk ansatte før krigen, mens Hvalfangstmuseet skilte seg ut ved ikke å ha noen tilknyttet frivillig organisasjon. Det er også unikt ved at virksomheten startet med et opprop – et utsendt, trykt program. Som fullfinansiert donasjon hadde museet et helt annet utgangspunkt for sin virksomhet enn de øvrige museene i fylket, riktignok prisgitt donators prioriteringer, men han viste stadig vilje til å benytte seg av faglig ekspertise.

I mellomkrigstiden sto Hvalfangstmuseet alene blant fylkets museer om systematisk å utgi faglitteratur, og det skjedde fra og med 1917. Studier av betydning for hvalfangstnæringen ble publisert, men først og fremst ga Lars Christensens personlige historieinteresse seg utslag i historiefaglig produksjon. Ristings hvalfangsthistorie, som behandlet hvalfangsten helt tilbake til norrøn tid, ble i 1930-årene fulgt av firebindsverket *Fangst og forskning i Sydishavet*, supplert med *Den gamle hvalfangst. Kapitler av dens historie*, alt skrevet av den kunnskapsrike og flittige konsul Bjarne Aagaard. Professor A.W. Brøgger arbeidet på et prosjekt under tittelen *Veid og Vær*, som dessverre aldri ble trykket, og i 1939 startet arbeidet

med et nytt firebindsverk, *Den moderne hvalfangst historie*, forfattet av Arne Odd Johnsen og Joh. N. Tønnessen, som begge hadde doktorgrad i historie. Dette var riktignok et samarbeid, finansiert av åtte-ti hvalfangstselskap i Larvik, Sandefjord og Tønsberg, men Lars Christensen var den største bidragsyteren og betalte 37,5 % av kostnadene.

Hvalfangstmuseet hadde aldri noen stor gjenstandssamling. Ved utgangen av 1978 hadde gjenstandskatalogen 1656 hovedkort, hvorav svært mange var bilder, foto og fotoalbum. Vel så viktig som gjenstandene var et stort spesialbibliotek og betydelige arkiver, vesentlig hvalfangstarkiver. Litteraturen som ble produsert ved Hvalfangstmuseet, var et resultat av donators personlige interesser og finansielle vilje, og ble allerede før krigen skrevet av akademiske spesialister, noe som var unikt i Vestfold og neppe representativt for mindre norske lokalmuseer.¹²⁸

I Sandefjord satt Lars Christensen som styreformann fram til sin død i 1965. Deretter overtok sønnen, fulgt av administrerende direktør i Thor Dahl A/S. Byens tre museer¹²⁹ ble i 1977 organisert som Sandefjordmuseene, men selv om alle var i kommunalt eie, praktiserte donatorene en form for armlengdeprinsipp som brakte institusjonen helt mot toppen i det norske museumsvesenet. Ved årtusenskiftet opererte man med kategorier som statlige museer, nasjonale institusjoner og knutepunktinstitusjoner. I tillegg fantes en tilskuddsordning som omfattet ca. 260 små og store museer, derav seks i Vestfold. En oversikt viser at mens Vestfold Fylkesmuseum lå på en 20. plass blant disse 260, med 3,1 millioner kroner i samlede offentlige tilskudd, mottok Sandefjordmuseene 6,6 millioner kroner i overføringer: bare to-tre kulturhistoriske museer lå høyere. Også Larviksmuseene var da under sterk utvikling, med over 2 millioner i tilskudd.¹³⁰

Tør vi, ut fra det bildet som ovenfor er tegnet av historikernes plass i det norske museumsvesenet, betrakte Vestfold som atypisk? Allerede i 1970-årene ble de to største institusjonene, museene i Tønsberg og Sandefjord, senere også Larvikmuseene, alle med egne sjøfartsmuseer og solide maritime samlinger, ledet av «immaterielt orienterte» historikere.

Noter

- 1 Eriksen 2009: 81
- 2 Shetelig 1944: 268 f. Denne artikkelen er skrevet før regionreformen førte til sammenslåing av Vestfold og Telemark til ett fylke. Det Vestfold jeg omtaler, er nærmest synonymt med Jarlsberg og Larvik amt.
- 3 Om bruk av versaler i foreningens navn, se Ringstad 2020: 93, fotnote 1. Argumentasjonen der gjelder også for bruk av versaler i Vestfold Historielag og Vestfold Fylkesmuseum.
- 4 Ringstad 2020 behandler dette prosjektet.
- 5 Ringstad 2020
- 6 Reinton 1970: 196
- 7 Noe overraskende heter det hos Shetelig 1944: 268 at «Andebu Bygdemuseum er anlagt av Andebu Fortidslag som ble stiftet 1901, mens arbeidet for et museum først egentlig begynte 1931», i så fall altså 25 år etter at Fortidslaget var avviklet.
- 8 Møller 1977: 14, 124; for fødselsår, se: <https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01052152001662>
- 9 Sandefjords Blad 5. februar 1901
- 10 Forhandlingsprotokoll for Sandefjord og Sandeherreds Fortidslag, møte 09.09.1901. Sandefjord og Sandeherreds Fortidslag, Serie A – Styrende organer, A L0001, Kommandør Christen Christensens Hvalfangstmuseum (KCCH). Julius From var ordfører for Høyre i Sandeherred 1908-1913, da titulert lærer, se https://no.wikipedia.org/wiki/Liste_over_ordf%C3%B8rere_i_Sandar. Lekve var født 02.06.1864 i Ulvik i Hardanger og oppgis som kjøttkontrollør og praktiserende dyrlege i Folketelling 1910 for 0706 Sandefjord kjøpstad, tellingskrets 008. Digitalarkivet.
- 11 Berg 1918: 593; Møller 1985: 298. De fem var barn av farens andre ekteskap, og hadde to eldre halvsøstre.
- 12 Berg 1918: 59
- 13 Hougen 1932: 319 f.
- 14 Hougen 1932: 319
- 15 Storm 1901: 215
- 16 Historisk tidsskrift (HT) 1909, innholdsfortegnelsen.
- 17 Ringstad 2020: 69 f.
- 18 Hougen 1932: 364. Katalog 1898. Sandefjord og Sandeherreds fortidslag, Serie E – Saksarkiv, E/Z 0001, legg merket Div. kataloger. Katalogen omfatter 479 hovednummer, fordelt på 9 kategorier: Sølvsaker (137 hovednr.), Glass, steintøy og porselen (76), Trevarer (76), Drakter og lintøy (38), Kobbersaker og diverse andre ting (69), Mynter (11), Bilder (35), Instrumenter (2) og Bøker (35). Se også Ringstad 1999: 112 ff.
- 19 Sag No. 10 Angaaende Gave fra Komiteen for den sidstleden Høst afholdte Antikvitetsudstilling, datert Sandefjord 25.01.1899. Sandefjord og Sandeherreds fortidslag, Serie E – Saksarkiv, E/Z 0001, legg merket Årsberetning, Medlemsfortegnelse, regnskap m.m., 1898-1901, KCCH.
- 20 Hougen 1932: 292, 364-365
- 21 Folketelling 1900 for 0706 Sandefjord kjøpstad, Digitalarkivet.
- 22 500 kroner var en anselig sum, tilsvarende mer enn 3 promille av byens budsjett på 163 300 kroner.
- 23 Møller 1977: 142, jf. Ringstad 2006
- 24 Forhandlingsprotokoll for Sandefjord og Sandeherreds Fortidslag, møte 23.09.1903, sak 4. Sandefjord og Sandeherreds Fortidslag, Serie A – Styrende organer, A L0001, KCCH. Stortinget vedtok senere *Lov av 13de juli 1905 om fredning og bevaring av fortidslevninger*.
- 25 Indsamling til bygning af lokale for det vordende bymuseum og for indkjøb af minder fra byens fortid, datert Sandefjord 10.03.1916. Første innbetaling 14.07.1916. Mappe merket Løse dokumenter fra protokoll Aa-0001, Sandefjord og Sandeherreds Fortidslag, Serie A – Styrende organer, A L0001, KCCH
- 26 Forhandlingsprotokoll for Sandefjord og Sandeherreds Fortidslag, møte 17.06.1924. Sandefjord og Sandeherreds Fortidslag, Serie A – Styrende organer, A L0001, KCCH.
- 27 Dette er ikke nedfelt i Fortidslagets forhandlingsprotokoll, men omtalt i «En kortfattet historikk om Sandefjord Bymuseums tilblivelse», av T. Lekve, formann

- i Sandefjords & Sandeherreds Fortidslag, skrevet 22.03.1926 som innledning til Forhandlingsprotokoll for styret i Sandefjord Bymuseum, 7/9 26 - 1956. Sandefjord og Sandeherreds Fortidslag, Serie A – Styrende organer, A L0001, KCCH. Se også Hougen 1932: 365 f.
- 28 Nevnte historikk. Selve bygningen kostet 13 000, diverse påslag som brannsikring og planering 2000 og fagmessig gjennomgang og oppstilling 1000.
- 29 Hougen 1932: 335
- 30 Forhandlingsprotokoll for Sandefjord og Sandeherreds Fortidslag, møte 17.03.1926. Sandefjord og Sandeherreds Fortidslag, Serie A – Styrende organer, A L0001, KCCH.
- 31 Brev datert 24.04.1939 til Styret i de Norske Museers Landsforbund, Oslo, fra Sandefjord Bymuseum, undertegnet T. Lekve. Sandefjord og Sandeherreds fortidslag, Serie E – Saksarkiv, E/Z 0001, legg merket Diverse vedr. utbygging og flytting. Hr. Lekve, KCCH.
- 32 Nevnte brev.
- 33 Udatert maskinskrevet manus v/Johan Knap i forbindelse med feiringen av 50-årsjubileet for Sandefjord Bymuseum, oppbevart sammen med andre håndskrevne utkast, underskrevet av Knap sommeren 1948. Sandefjord og Sandeherreds fortidslag, Serie E – Saksarkiv, E/Z 0001, legg merket Veterinær T. Lekve.
- 34 Beskrivende katalog 1901.
- 35 Se ovennevnte note 18. Eksempelvis utgjorde bilder bare 7,3 % av hovednumrene i Sandefjord, mens Larviks utstilling hadde over 50 % todimensjonale objekter. Bortsett fra sølv- og kirkesamlingen hadde Larviks utstilling kun to gjenstander: en tobakksdåse og en glasspokal (Beskrivende katalog 1901: katalognummer 147 og 148).
- 36 Se f.eks. Aske 2014
- 37 Ringstad 2020: 70 f.
- 38 Ketilsson 1966: 3. Takk til rådgiver Gro Stalsberg ved Larvik Museum for opplysningen om appellene i *Østlands-Posten* og *Jarlsberg* og *Larviks Amtstidene* 27. mai 1914.
- 39 Ifølge § 5 i det forslaget til lover som ble lagt fram på medlemsmøte 17. mars, se Ketilsson 1966: 5.
- 40 Langeland et al. 1963: 124, jf. 296. Perioden som rektor: 352. Se også Ketilsson 1966: 19.
- 41 Eide et al. 2014: 4, omtalt som *Blanc-Bødtkers boksamling* fordi den også inneholdt en mindre samling som Bødtker hadde kjøpt av Tarald Høyerup Blanc i 1921. Samlingen ble kjøpt av Gyldendal og gitt til Universitetet i Oslo (UiO) i 1935. Den var fra Bødtkers side belagt med en klausul som forutsatte at bøkene skulle holdes samlet, noe som viste seg vanskelig å etterkomme. Samlingen ble etter hvert fordelt mellom instituttbibliotekene ved Historisk-filosofisk fakultet, jf. også Amundsen 1961: 83, 87.
- 42 Nyhus 1999: 232; Langeland et al. 1953: 83 ff.; jf. Aske 2004
- 43 Langeland et al. 1953: 88, 322
- 44 Aske 2014: 48
- 45 Langeland et al. 1963: 125
- 46 Langeland et al. 1963: 118
- 47 Bødtker 1923
- 48 Bødtker 1925: 314
- 49 Bødtker 1925: 314
- 50 Bødtker 1925: 309 ff.
- 51 Ringstad 2020: 67 f.
- 52 Bødtker 1925: 310–311
- 53 Ketilsson 1966: 4
- 54 Aske 2014: 53, note 49
- 55 Aavitsland 2014: 309 f.
- 56 Bødtker 1925: 319
- 57 Dahl 1990: bl.a. 89, 96 ff. og 157 f.
- 58 Ketilsson 1966: 14, 11
- 59 Ketilsson 1966: 17
- 60 Høeg 1949: 66
- 61 Shetelig 1944: 142 og 269
- 62 Halvorsen 2011: 22–24. Bygningen ble senere kalt «en låvelignende trekasse» som måtte fjernes da den ingen berettigelse hadde på Slottsfjellets historiske grunn, se Skaug et al. 1935: 280.
- 63 Johnsen 1954: 1131 f.; Shetelig 1944: 102, 304; Talleraas 2009: 119 f.; Halvorsen 2011: 24
- 64 Johnsen 1954: 1056; Davidsen 1970-a: 126
- 65 Johnsen 1954: 1133; Shetelig 1944: 102
- 66 Johnsen 1954: 973, 1130; Asplin 1996: 29 f. Halvorsen 2011: 30. Shetelig 1944 tier. Sjømannsforeningen ble etablert 05.12.1846. Museet omtales sporadisk i Fortidsminneforeningens årbøker i 1920-

- årene. A.W. Brøgger utarbeidet korte oversikter over kulturhistoriske museer som ikke trykket årsberetninger i selvstendige publikasjoner, se Fortidsminneforeningens årsberetning for 1926: 224 og 1927: 180, som viser at innsamlingsarbeidet var i gang, ledet av kaptein og hvalfangstbestyrer Fridtjof Siegwarth.
- 67 *Vestfoldminne* 1932, 2. bind, 13. hefte: I. Se også ovenfor, note 3.
- 68 Shetelig 1944: 102, 304; Halvorsen 2011: 21, 24, 29 ff. Se også ovenfor, note 3.
- 69 Utstillingens offisielle navn, se Brinchmann 1923: 16
- 70 Christensen et al. 1914: 3
- 71 Aagaard 1930: 419 ff.; Wexelsen 1993: 9–14
- 72 Christensen et al. 1914: 3
- 73 Christensen et al. 1914: 3
- 74 Johnsen 1917
- 75 Risting 1922
- 76 Ringstad 2010: 14
- 77 Overdragelsesdokumentet, Hvalfangstmuseets driftsarkiv, KCCH.
- 78 Brinchmann 1923: 66 og 16
- 79 *Jarlsberg og Larviks Amtstings forhandlinger* 1911, sak 40: 158, jf. 157, 291 og 356, Vestfoldarkivet. Gullik Nilsen (!) omtales i folketellingen 1891 for Sandeherred som gårdbruker, selveier og skipsreder, født 10/12-1856 (folketellingen av 1910), Digitalarkivet. Fra 1901 var han ordfører for Sandeherreds Sparebanks Forstanderskap, se Hoffstad 1914: 33. Se også Olstad 1995: 92 ff.
- 80 *Jarlsberg og Larviks Amtstings forhandlinger* 1911, sak 40: 157, 291 og 356, Vestfoldarkivet.
- 81 Brinchmann 1923: 45
- 82 Brinchmann 1923: 60
- 83 Brinchmann 1923: 58, jf. 52
- 84 Brinchmann 1923: 61 og 45 ff.
- 85 Skrivelse fra formann i komiteen for Stats- og kommuneavdelingen, kaptein Chr. Aug. Thorne, datert Kristiania 5. juni 1912, vedlagt saksfremstilling til Jarlsberg og Larviks Amtstings forhandlinger 1912, sak 69: 253–254, Vestfoldarkivet.
- 86 Ibid.
- 87 *Jarlsberg og Larviks Amtstings forhandlinger* 1912, sak 69: 316–317 (næringskomiteen) og 396, Vestfoldarkivet.
- 88 Brinchmann 1923: 50 f., og *Jarlsberg og Larviks Amtstings forhandlinger* 1914, sak 26: 101, Vestfoldarkivet. Schwartz var født i Drammen 23.01.1853, død 1922, «Værkseier (af Stenhuggeri for Tilvirkning af gadesten) og Agent Consulaire de France hp», se folketellingen for Nedre Brageråes, Drammen 1891, senere eier av Eidsfos Verk, se Folketelling for Hof herred 1910, Digitalarkivet.
- 89 *Jarlsberg og Larviks Amtstings forhandlinger* 1914, sak 26: 105, Vestfoldarkivet.
- 90 *Jarlsberg og Larviks Amtstings forhandlinger* 1914, sak 26: 102, Vestfoldarkivet.
- 91 *Jarlsberg og Larviks Amtstings forhandlinger* 1914, sak 26: 102, Vestfoldarkivet.
- 92 *Jarlsberg og Larviks Amtstings forhandlinger* 1914, sak 26: 106–107, Vestfoldarkivet.
- 93 *Jarlsberg og Larviks Amtstings forhandlinger* 1914, sak 26: 107, Vestfoldarkivet.
- 94 Brinchmann 1924: 278, jf. 275, 477 og 498
- 95 Brinchmann 1924: 77
- 96 Brinchmann 1924: 498
- 97 *Jarlsberg og Larviks Amtstings forhandlinger* 1914, sak 26: 104, Vestfoldarkivet.
- 98 *Jarlsberg og Larviks Amtstings forhandlinger* 1915, sak 48: 173, Vestfoldarkivet.
- 99 Schiørn 1929: 347 f.; Skaug et al. 1935; Shetelig 1944: 268, jf. 102 og 304; Davidsen 1970-b: 284, 398, 405, 451; Eriksen 1971: 51; Thoresen 1996: 15; Eriksen 2009: 82; Halvorsen 2011: 48 ff.; Eriksen 2014
- 100 *Jarlsberg og Larviks Amtstings forhandlinger* 1915, sak 48: 174, Vestfoldarkivet.
- 101 *Jarlsberg og Larviks Amtstings forhandlinger* 1915, sak 48: 173, Vestfoldarkivet.
- 102 *Jarlsberg og Larviks Amtstings forhandlinger* 1918, sak 40: 160; jf. 1915, sak 48: 175–176, Vestfoldarkivet.
- 103 Kiær 1916, Forordets første side.
- 104 *Jarlsberg og Larviks Amtstings forhandlinger* 1918, sak 40: 160–161, Vestfoldarkivet.
- 105 *Jarlsberg og Larviks Amtstings forhandlinger* 1918, sak 40: 563, Vestfoldarkivet.
- 106 *Jarlsberg og Larviks Amtstings forhandlinger* 1918, sak 40: 563, Vestfoldarkivet.

- 107 Norges Handels og Sjøfartstidende 23.07.1914
- 108 Skaug et al. 1935: 270
- 109 Se ovennevnte note 99
- 110 Vestfoldminne 1924: 1
- 111 Johnsen 1924: 5
- 112 Johnsen 1924: 8
- 113 Johnsen 1924: 10
- 114 Johnsen 1924: 8
- 115 Johnsen 1924: 5–10
- 116 Johnsen 1924: 8
- 117 Årsberetningen for Vestfold Historielag 1939–1940, i Vestfoldminne bd. 3, 16. hefte 1940: 494, jf. Årsberetningen for Vestfold Fylkesmuseum 1939–40, i Vestfoldminne bd. 4, 1. hefte 1940: 24 ff.
- 118 Shetelig 1944: 268
- 119 Børresen 2014: 72
- 120 Ringstad 2020: 72 f.
- 121 HT 5. Række, 2. bind, 1914: 398–399. Det første historikermøtet ble holdt i Bergen 1910.
- 122 Brøgger var arkeolog, og på dette tidspunkt ansatt som konservator og bestyrer for Stavanger Museum.
- 123 HT 5. Række, 2. bind, 1914: 406
- 124 HT 5. Række, 2. bind, 1914: 406–407
- 125 Skrivelse av 16/6-1918 fra prof. A.W. Brøgger, behandlet i møte 4. juli 1918, sak 4, Styreprotokoll KCCH.
- 126 BRUDD. *Om det ubehagelige, tabubelagte, marginale, usynlige, kontroversielle*. ABM-skrift #26, Oslo 2006.
- 127 Av de øvrige 43 navngitte personene står 24 uten yrkestittel. Flere av disse kan knyttes til tekniske fag. Videre er flere ansatte med lavere utdanning (artium, cand.mag., lærer, adjunkt), militær grad eller ikke-akademiske yrker holdt utenfor analysen.
- 128 Wexelsen 1993: 111
- 129 Sandefjord sjøfartsmuseum ble gitt byen av konsul Lars Christensen i 1957. Året før hadde skipsreder Anders Jahre donert et gårdsanlegg til Sandefjord kommune og restaurert og ominnredet det for Sandefjord bymuseum.
- 130 *St.meld. nr. 22 (1999–2000): Kjelder til kunnskap og oppleving. Om arkiv, bibliotek og museum i ei IKT-tid og om bygningsmessige rammevilkår på kulturområdet*. Oslo. Kulturdepartementet: 77

Litteratur og kilder

- Amundsen, Leiv (1961). *Universitetet i Oslo 1911–1961*, bind I. Oslo: Universitetsforlaget.
- Aske, Aina (2004). Den høyere skole i Larvik – gammel diskusjon i ny drakt. I *Sophus. Historisk tidsskrift for Larvik*. Nr. 1, 2004: 45–57.
- Aske, Aina (2014). Herregården i Larvik – et kulturminne fra dansketiden. I Talleraas, Lise Emilie, Ingrid Nøstberg, Haakon Livland og Torill Johanne Mobeck-Hanssen (red.), *Vestfoldminne 2013/2014*. Trondheim: Museumsforlaget, Vestfoldmuseene IKS og Vestfold Historielag: s. 39–54.
- Asplin, Tore (1996). *Vi seiler videre. Tønsberg Sjømannsforening 150 år*. Tønsberg: Tønsberg Sjømannsforening.
- Berg, Lorens (1918). *Sandeherred. En bygdebok. Historisk skildring av bygdens utvikling fra gammel tid ned til kjendte nutidsforhold. Med bygdekart, jordplanche og billeder*. Med sær-avsnit av prof. A.W. Brøgger, prof. Jakob Schetelig, overlærer O.A. Hoffstad, Thoralf Klaveness, Anders Bugge, Carl W. Schnitler, prof. Knut Liestøl. Kristiania: I kommission hos Olaf Norli.
- Beskrivende katalog (1901). *Beskrivende katalog over Den kulturhistoriske udstillings afdeling for Larvik og omegn*. Kristiania. <https://www.nb.no/items/1a75353aa2f9563a411bdf872198defb?page=11&searchText=Beskrivende%20Katalog%20over%20Den%20Kulturhistoriske%20Udstillings%20Afdeling%20for%20Larvik%20og%20Omegn>
- Brinchmann, N.A. (1923). *Norges jubelæumsutstilling 1914. Officiel beretning* ved N.A. Brinchmann, utstillingens generalsekretær. Kristiania. I kommission hos Grøndahl & Søn.

- Brinchmann, N.A. (1924). *Norges jubilæumsutstilling 1914. Officiel beretning* ved N.A. Brinchmann, utstillingens generalsekretær. Anden del. Kristiania. I kommission hos Grøndahl & Søn.
- Bødtker, Karl (Jens) Emil (1923). Herregaardens ældste historie – Gyldenløvetiden (Fra ca. 1674 til 1731). I Oscar Albert Johnsen (red.), *Larviks historie, utgit efter foranstaltning av Larviks kommune. 1. bind: Larviks historie indtil 1814*. Kristiania: Grøndahl & Søn: 88–99 og 442–478.
- Bødtker, Karl (Jens) Emil (1925). Om lokalhistorien i undervisningen. I *Heimen. Organ for Landslaget for lokalhistorie*, bind 1, 1922–1925: 309–326.
- Børresen, Dag Ingemar (2014). Minnesmerker for «den nye tid»? Vestfolds museer under okkupasjonsårene. I Talleraas, Lise Emilie, Ingrid Nøstberg, Haakon Livland og Torill Johanne Mobeck-Hanssen (red.), *To jubilee. Vestfoldminne 2013/2014*. Trondheim: Museumsforlaget / Vestfoldmuseene IKS / Vestfold historielag: 65–92.
- Christensen, Lars, Knut Hougen og Sigurd Risting (1914). *Til hvalfangere og sjømænd hjemmehørende i Sandefjord og omegn*. Sandefjord.
- Dahl, Ottar (1990). *Norsk historieforskning i det 19. og 20. århundre. 4. utgave*, Oslo: Universitetsforlaget.
- Davidson, Øyvind (1970-a). *Tønsbergs Blad. Historie og forhistorie. Bind I*. Tønsberg.
- Davidson, Øyvind (1970-b). *Tønsbergs Blad. Historie og forhistorie. Bind II*. Tønsberg.
- Eide, Elisabeth S., Eli Hegna og Berit Timm Marcussen. (2014). *HVEM og HVA og HVOR i UBs historie. Alfabetisk oppslagsverk over personer, saker, utvalg og kuriosa fra historien til Universitetsbiblioteket i Oslo inntil år 2000*. Oslo: Samlet av Eide et al.
- Eriksen, Anne (2009). *Museum. En kulturhistorie*. Oslo: Pax Forlag A/S.
- Eriksen, Anne (2014). Nasjon og museum. I Talleraas, Lise Emilie, Ingrid Nøstberg, Haakon Livland og Torill Johanne Mobeck-Hanssen (red.), *To jubilee. Vestfoldminne 2013/2014*. Trondheim: Museumsforlaget, Vestfoldmuseene IKS og Vestfold Historielag: 55–64.
- Eriksen, Erling (1971). Fjellet og museet. I *Slottsfjellet, red. av Broch, Theodor og Erling Eriksen. Gamle Tønsberg nr. 4, utgitt av Stiftelsen Gamle Tønsberg*: 49–52.
- Halvorsen, Elin (2011). *Etableringen av Vestfold Fylkesmuseum. Museumshistorie fra 1890-årene og fram til det første spadesticket i 1939*. Masteroppgave i historie, Institutt for arkeologi, konservering og historie, Universitetet i Oslo.
- Hoffstad, Olaf Alfred (1914). *Sandefjord. Byens Udvikling og nuværende Standpunkt / Sandefjords Nærings- og Forretningsliv i Tekst og Billeder / Industrielle Anlæg*, Kristiania: A.M. Hanches Bogtrykkeri og Forlag.
- Hougen, Knut (1932). *Sandefjords historie, utgitt efter kommunal foranstaltning, bind II. Kjøpstaden. Fra 1845 til 1930*. Oslo: I kommisjon hos Cammermeyers Boghandel.
- HT: Historisk tidsskrift, (1871-).
- Høeg, Ths. Arbo (1949). *Larviks Sjømannsforening 1849–1949 og byens skibsfart i samme tidsrum*. Larviks Sjømannsforening.
- Johnsen, Mimmi Sverdrup. (1917). *En fossil hval fra Rækevik i Jarlsberg og Larvik Amt*. Publikation nr. 1 fra Kommandør Chr. Christensens Hvalfangstmuseum i Sandefjord.
- Johnsen, Oscar Albert (1924). Litt om vore arbeidsoppgaver. Av professor Oscar Albert Johnsen foredrag ved stiftelsen av Vestfold Historielag den 8. december 1923. I: *Vestfoldminne. Tidsskrift for arkeologi, historie og folkeminner*, bd. 1, hefte 1. Tønsberg: 5–10.
- Johnsen, Oscar Albert (red.) (1954). *Tønsbergs Historie. Bind III, 2: Tidsrummet ca. 1880–ca. 1940*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Katalog (1898). Katalog over kunst- og antikvitetsgjenstande ved Landbrugsudstillingen i Sandefjord 1898. «Sandefjords Blads» trykkeri. Sandefjord: 1–22.
- KCCH: Kommandør Chr. Christensens Hvalfangstmuseum. Dekker også arkivmateriale tilhørende Sandefjord Bymuseum / Sandefjordmuseene
- Ketilsson, Ivar (1966). *Larvik og Omegns Museumsforening 1916–1966*. Larvik.

- Kiær, A. Th. (1916). *Jarlsberg og Larviks amt 1814–1914. En oversigt over amtets økonomiske utvikling i de sidste hundrede aar*, Tønsberg.
- Langeland, Alv Storheid, Halvdan Koht og Weyergang Nielsen (1953). *Larviks historie, 2. bind: 1814–1885*. Larvik: Utgitt etter foranstaltning av Larvik kommune.
- Langeland, Alv Storheid og Gunnar Christie Wasberg (1963). *Larviks historie, 3. bind: 1885–1940*. Larvik: Utgitt etter foranstaltning av Larvik kommune.
- Møller, Vilhelm (1977). *Sandar. Grend og gård 1850–1970, med tidsbilder fra næringsliv og kulturhistorie*. Bind I. Sandefjord kommune.
- Møller, Vilhelm (1985). *Sandar. Grend og gård 1850–1970, med tidsbilder fra næringsliv og kulturhistorie*. Bind III. Sandefjord kommune.
- Nyhus, Per (1999). *Larvik A–Å*. Forfattet og redigert av Per Nyhus. Utgitt av Østlands-Posten ved tusenårsskiftet. Larvik.
- Olstad, Finn (1995). *Sandefjords historie. Bind 1: Strandsitter og verdensborger*. Sandefjord kommune.
- Reinton, Lars (1970). Dei lokale historielaga. I *Lokal historie i forskning og kulturarbeid gjennom 200 år. Landslaget for bygde- og byhistorie 50 år, 6. juli 1970*. Oslo: Universitetsforlaget: 195–238.
- Ringstad, Jan Erik (1999). Sandefjord Bymuseum 1898–1998. Glimt fra institusjonens hundreårige historie. I *Ambra. Sandefjordmuseene årbok 1999*. Sandefjord: 111–130.
- Ringstad, Jan Erik (2006). Sandefjord og Sandeherreds Fortidslag og dets grunnlegger S. A. Sørensen. *Kulturminner, Gruppe 10.3*, Sandefjord: Sandar historielag.
- Ringstad, Jan Erik (2010). Who owns the history of whaling? The Norwegian whaling industry and the writing of modern whaling history. I *Whaling and History III*, redigert av Jan Erik Ringstad. Publikasjon nr. 33, Kommandør Chr. Christensens Hvalfangstmuseum, Sandefjord: 11–24.
- Ringstad, Jan Erik (2020). Den norske historiske Forening og lokalhistoriske aktører i Vestfold ca. 1900–30. I *Kontekst og tanke. Samlingsforvaltning og historieformidling i Vestfold*. Vestfoldmuseenes skriftserie nr. 1. Trondheim: Museumsforlaget 65–100.
- Risting, Sigurd (1922). *Av hvalfangstens historie*. Publikasjon nr. 2 fra Kommandør Chr. Christensens Hvalfangstmuseum i Sandefjord.
- Schiørn, Karl (1929). Vestfold Fylkesmuseum i Tønsberg. I: *Vestfoldminne. Tidsskrift for arkeologi, historie og folkeminner*, utgitt av Vestfold Historielag, 2. bind, 9. og 10. hefte. Tønsberg: 347–351.
- Shetelig, Hakon (1944). *Norske museers historie*. Festskrift til Thor B. Kielland på 50-årsdagen 9.12.1944. Oslo: J.W. Cappelens forlag.
- Skaug, Rudolf, Fridtj. Sieghwarth, Knut Engen og H. Wedel Jarlsberg (1935). Innstilling fra den av Vestfold Historielag nedsatte komite for Fylkesmuseum i Vestfold på Slotsfjeldløkken i Tønsberg. Signert 29. august 1935 av Rudolf Skaug (komiteens formann), Fridtj. Sieghwarth, Knut Engen og H. Wedel Jarlsberg. I *Vestfoldminne. Tidsskrift for arkeologi, historie og folkeminner*, 3. bind, 9. hefte. Tønsberg: Vestfold Historielag: 263–291/294.
- Storm, Gustav (1901). Skiringssal og Sandefjord. I *Historisk Tidsskrift*, 4. række, 1. bind. Kristiania: 214–237.
- Talleraas, Lise Emilie (2009). *Et uregjerlig mangfold? Lokale og regionale museer som saksfelt i norsk kulturpolitikk 1900–cirka 1970*. Umeå.
- Thoresen, Per (1996). «Fra museum og magasin» – Vestfold Fylkesmuseum: historie og innhold. I Thoresen, Per (red.), *Vestfoldminne 1996 – Alt på ett brett!* Tønsberg: Vestfold Historielag: 4–44.
- Wexelsen, Einar (1993). *Vel blåst! Kommandør Chr. Christensens Hvalfangstmuseum 75 år, 1917–1992*. Publikasjon nr. 28, Kommandør Chr. Christensens Hvalfangstmuseum, Sandefjord.
- Aagaard, Bjarne (1930). *Fangst og forskning i Sydishavet. Annet bind, Nye tider*. Publikasjon nr. 9, Kommandør Chr. Christensens Hvalfangstmuseum, Sandefjord. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Aavitsland, Kristin Bliksrud (2014). *Harry Fett. Historien er lengst*. Oslo: Pax Forlag.